

IVAN IVANČAN

PRILOZI ISTRAŽIVANJU SOCIJALNE ULOGE PLESA
U HRVATSKOJ

Društvenu ulogu narodnoga plesa u Hrvatskoj možemo promatrati s različitih stajališta.

U mogim će krajevima kolo biti javna tribina na kojoj se analiziraju (i kritiziraju) brojni događaji iz života sela, kraja, države i svijeta. Otuda često i naziv plesa ne znači samo plesno-koreografske elemente, nego i ime cijeloga skupa. U Slavoniji »poć u kolo« znači ići u skup ljudi koji se okupljaju na plesnom prostoru, a ne samo ići plesati. Pjesme i poskočice govore o najaktuelnijim problemima: o ljubavi, inoči, ocu, majci, svekrvi, svećenicima, gazdama, političkim i socijalnim zbivanjima, o Titu itd. Evo kao primjer nekoliko stihova:¹

Kad ja igram, a uz diku nisam,
Čini mi se da u kolu nisam.

Ja sam mala, lano, patka,
Pa sam mojoj diki slatka,
A inoča ko peruška
Pa ju samo dika čuška,
Pa je tare ko taranu,
Pa ju dere ko maramu.

Svaka cura voli tamburaša,
A berdaša ni cura ni snaša.

Kad se ore, pop ne more.
Kad se kopa, nema popa.
Kad se bije, popa nije.
Kad se pije, popu dvije
I opet mu pravo nije.

¹ Ivan Ivančan, Narodni plesovi Hrvatske 1. Savez muzičkih društava Hrvatske, Zagreb 1957, str. 32—36.

Ja i dika u jednoj brigadi,
Pa mi nikad radit ne dosadi.

Druže Tito, pusti moje cveće,
Za jednog se ni poznati neće.

Sve su se misli u kolu uvijek slobodno izražavale bez bojazni da će se čovjek zamjeriti bilo kome i bilo čemu. Još Franjo Kuhač na jednom mjestu kaže: »Narod si je odvajkada pridržao pravo, da može u kolu pjevati što hoće, tj. da smije kritiku vršiti ob ovom ili onom, te da ipak ne smije u koju oblast ni koji mogućnik dotičnim pjevačem prigovoriti.«² Zato kolu ne prilaze oni koji su štogod skrivili, kao seoske lole, oni koji zlostavljaju žene ili okolicu i slično, jer će im počimalja ili tko drugi odmah prišiti kakav oštar stih te će biti izvrgnuti javnom ruglu.

Ponedjeljak moj žalosni danu,
Kad se setim kako j' na divanu!
U utorak malo se razdremam,
Kud pogledam nigdje posla nemam.
A u sredu samo se otežem,
Tražim krevet pa ponovo ležem.
U četvrtak sasvim se razbistim
Uzmem četku pa cipele čistim.
Svane petak ja čistim odelo,
Da naveče prošetam kroz selo.
Subota je zadnji dan nedelje,
Dođi mala, da ti kažem želje.
U nedjelju u kolo se spremam,
Kad opazim da puceta nemam.
Otkako sam, čestit bio nisam.
I umreću popraviti se neću.³

Oko kola skupljaju se i neplešači, djeca, starci i drugi. Oni dolaze ne samo da što vide, nego i da štogod čuju o najnovijim događajima. Pa i drugdje gdje pjesma i poskočica nisu nosioci kritike, skupljaju se ljudi oko kola. Tu razgovaraju o plesačima, o ponašanju, o prilikama i neprilikama. To je obično najbrojniji kompaktni skup u nekom selu, a često mu prisustvuju i seljaci iz bliže i dalje okolice. Ono što se danas doznaje preko radija, novina ili razglasa, nekad se širilo putem kola. Pa i danas još uvijek one aktuelnosti kojih nema u modernim sredstvima propagande imaju važno mjesto u kolu i oko njega.

Kolo igra važnu selekcijsku ulogu. U njemu se odabire budući bračni drug. Otuda za ples najsvečanije ruho, dugotrajno češljanje, bri-

² Fr. Š. Kuhač, Južno-slovenske narodne popievke. Zagreb 1880, knj. III, str. 222.

³ Ivančan o. c. 1.

žljivo spremanje ukrasa. Otuda i posebna dugotrajna vježbanja u plesu. Kolo je mjesto gdje se mladež upoznaje, gdje dolazi do prvih ljubavnih pogleda i dodira, razgovora i šala. U kolu se najčešće odabiru buduće žene i uspoređuju s drugim učesnicama. Muškarci su u privilegiranom položaju, oni biraju, a sâm odabiranje ima svoje posebne putove i oblike. Posebna, tzv. biračka kola poznata su gotovo u svim krajevima Hrvatske. Od brojnih varijanata spominjemo samo: *lepa Anka kolo vodi, vankušec i žela sam žito i šenicu*⁴ iz Podravine, *igraj kolo na dvadesetidva iz Slavonije*⁵, *na kantrege iz Istre*⁶, *biračko kolo iz Like*⁷ i *biranje iz Dalmacije*⁸. Ta kola neposredno služe reguliraju odnosa između momaka i djevojaka, a mladiću i djevojci omogućuju da biranjem stupe u kontakt s partnerom koji im je simpatičan. To je osobito važno za krajeve u kojima tradicija nije dopuštala dodir u običnom kolu, nego su plesali razdvojeno ženske u ženskom, a muški u muškom kolu.

U Lici bilježimo ostatke djevojačkih sajmova. Tri takva sajma pamte u Zrmanji: *Velika Gospa — zagledač*, *Mala Gospa — probirač* i *sveta Petka — podmorač*.⁹ Na jednom se djevojka zagleda, na drugom probire, a na trećem se mora odabrati, kako kažu i sami nazivi. A baš to odabiranje vrši se u kolu. Gleda se koja će dulje izdržati ples, više skočiti, čak nadigrati momka. Tu će onda radije i najbrže uzeti za ženu. Ako se prije pusti iz kola, ako klone, ako je sipljiva i njenim nadama o skorom braku dolazi kraj.¹⁰ Selekcija je oštra, ali prirodni nagon za održanjem nagnao je Dinarca da u kolu ispita sposobnost buduće žene.

U panonskim krajevima, a u novije vrijeme i drugdje, kad u odabiranju žene igra važniju ulogu njeno bogatstvo nego fizička sposobnost, opet je kolo ono u kojem djevojka pokazuje svoju rubinu, dukate pa čak i svežnjeve novaca na istaknutim mjestima.

Selekcija u dinarskim krajevima nije bila tako jednostavna i bezazlena za mlade djevojke. Strogi redosljed udaje doveo je do toga te je mlađa sestra mogla ući u kolo tek onda kada se starija udala. Tek onda »mlađa skače na policu«¹¹. Poslije nje dolazi mlađa i tako redom. Događalo se da starija nije ispunila uvjete selekcije, nije se mogla udati, sve mlađe sestre, a znalo ih je biti mnogo, nikad se ne bi udale, a čak ni zaplesale u kolu. Samo je udavača, naime, smjela u kolo i kad se tamo po-

⁴ *Ivan Ivančan*, Folklor Podravine. Rkp. Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu br. 272, str. 56.

⁵ *Ivančan* o. c. br. 1, str. 99.

⁶ *Ivan Ivančan*, Istarski narodni plesovi. Izdanje Instituta za nar. umjetnost, Zagreb 1963, str. 228.

⁷ *Ivan Ivančan*, Biračko kolo. Plesna zbirka Instituta za nar. umj. u Zagrebu broj 26.

⁸ *Ivan Ivančan*, Partizanski ples u Hrvatskoj. Zbornik radova SAN LXVIII — Etnografski institut knj. 3, Beograd 1961, str. 283.

⁹ *Ivan Ivančan*, Od Zrmanje do Krbavskog polja. Rkp. Instituta za nar. umjetnost u Zagrebu br. 320, str. 21.

¹⁰ *Ibid.*, str. 137.

¹¹ *Ibid.*, str. 147.

javila značilo je da se zacurila i da je spremila dotu¹². Tu je stupanje u kolo oznaka da je djevojka sposobna za udaju, da je sazrela. Kad bismo pokušali ispitivati razloge takvih postupaka, mogli bismo ih, osim u tradicionalnosti, naći i u siromaštvu obitelji, u tome da je svečana nošnja djevojke bila gotovo jedina svojina koju je unosila u novi brak i da roditelji nisu mogli sve odrasle kćeri odjednom opremiti tim često skupocjenim rekvizitom.

Danas još samo u šali, ples i u svatovskom obredu služi za ispitivanje zdravlja mladenke. Svekrva pleše s njom da vidi nije li mlada šepava.¹³

Buđenje nacionalne svijesti izražavalo se i u plesu, pa otud nazivi za ples kao hrvatski¹⁴, a polka se izvodila uz melodiju budnice »Još Hrvatska ni propala«. ¹⁵ Prije posljednjeg rata u okupiranim krajevima ples je okupljao ljude budeći i održavajući im svijest o nacionalnoj pripadnosti. U Istri bi se omladinci skupljali u osamljenim kućama i plesali balon koji su Talijani žestoko progonili. Dok bi jedni plesali drugi bi čuvali stražu i pazili ne približava li se talijanska patrola.¹⁶ Ples je okupljao ljude i davao im nove snage u borbi za njihova nacionalna prava.

Narodni se ples stao pojavljivati i na građanskim zabavama od ilirskoga doba pa sve do pred posljednji rat. Političke borbe dovodile su čak do pojave plesova političkih stranaka (npr. radikalna)¹⁷.

Posebnu ulogu odigrao je narodni ples u partizanskim borbama, posebice kozaračko kolo. U njemu su ljudi gradova i sela, različitih nacija, religija i profesija, uzrasta i spola, našli onaj zajednički nazivnik, jednostavan ples, koji ih je bodrio. Borci su nalazili potreban osjećaj kompaktnosti, cjeline, nerazdvojnosti. Jednostavni pokreti, mogućnost improviziranja u tekstu, neograničenost u broju učesnika, dodir pogledom, zvukom i stezanjem ruku, omogućili su doživljaj harmonije, a s njime i borbene snage, osjećaj sigurnosti u kolektivu. Jednostavnu melodiju, stih koji najprije izriče pojedinac, a zatim ga lako svi ponove slušajući svoj glas — važan i ravnopravan u kolektivu — sve je to mogao pružiti samo narodni ples, brušen stoljećima za kolektivno izražavanje.

Svoj prirodni nastavak našli su partizanski plesovi i u poratnim masovnim zborovima, raznim proslavama, a posebno na radnim akcijama.

U zamršenim odnosima selo — grad, ples ima također izrazitu ulogu. Mnogi su građanski plesovi utjecali na seoske, i obratno. Među ostalim, seljak je narodnim plesom i njegovim izvođenjem u narodnoj nošnji čuvao svoje tradicije nasuprot nagloj urbanizaciji koja mu je često odnosila folklorna dobra (pjesmu, svirku, ples, nošnju, običaje i slično). S druge strane, građanski parovni ples na selu bio je katalizator za lakše

¹² *Ibid.*, str. 139 i 143.

¹³ *Lelja Taš*, Narodni plesovi Silbe, Oliba, Dugog otoka i okolice Sinja, Plesna zbirka Instituta za nar. umj. br. 11, str. 4.

¹⁴ *Ivančan* o. c. br. 6, str. 211.

¹⁵ *Ibid.*, str. 235.

¹⁶ *Ibid.*, str. 64.

¹⁷ *Ivan Ivančan*, Zapisi iz Konavala. Rkp. Instituta za nar. umj. br. 382, str. 131.

primanje mnogih elemenata građanske civilizacije. U borbi između tradicionalnosti i urbanizacije ples je, dakle, odigrao dvostruku ulogu — djelujući u oba smjera.

Narodni plesovi prihvaćeni su katkada i u gradovima i prilagođivani društvenim potrebama građana, osobito onih koji su još donedavno i sami bili seljaci i osjećali sklonost i potrebu za oblicima kulture koju su ostavili u svojim selima.

Cehovski plesovi kao tipičan izraz srednjovjekovne pučke gradske kulture puni su utjecaja seoskog plesa. Naučnici u pojedinim obrtima često su se regrutirali sa sela. Oni su sobom donosili elemente svoga seljačkog plesa, naročito vidljive u stilu, i sklonosti prema njemu. Posebno građanim plesom što je oponašao radne pokrete posla kojim se ceh bavio, ples je vidljivo označivao stalešku pripadnost određene skupine ljudi. I danas se na selu izvode još relativno dobro očuvani ostaci plesova tkalaca, postolara i drugih. Oni su tamo došli iz grada, donekle transformirani i selo ih rado prihvaća, što je razumljivo, jer su u njima već djelomično sadržane značajke seoskoga plesa, kao npr. provlačenje »ispod podignutih ruku«.¹⁸

Narodni ples i plesne zabave imaju i određenu odgojnu i obrazovnu ulogu u životu seljaka. Inicijacijske svečanosti u mnogih primitivnih naroda uključivale su, uz upoznavanje tradicije, religije i rada, također i uvježbavanje plesova potrebnih za ceremonijal, odnosno magijske potrebe. Mnogi su od njih ujedno bili i učenje rada, sadržavali su radne pokrete. Učenje rada plesnim pokretima nije ni u Hrvatskoj sasvim nepoznato:

— Ovako se kolo igra, skoči, pa koraci.
Ovako se žito sije, zagrabi, pa baci.

Plešući Ličanka je tako učila svoje dijete sijačkim pokretima.²⁰

Možda su i neke druge igre s magijskom namjenom ostaci takva učenja radnih pokreta s pomoću plesa i pjesme:

— Sejala sam lenek, na 'ni dan denek.
Oj lenek lep lenek svilica je moja.
Pukala sam lenek,
Močila sam lenek,
Sušila, trla, prela, šivala, obukla...²¹

Ples je pripremao djecu za buduće stupanje među odrasle članove kolektiva, učio ih društvenom životu i vladanju u zajednici. Dječje su k u m p a n j i j e izvodile sve obrede kao i odrasle, čak su i glavu sjekle, doduše ne volu, nego pijetlu ili kozliću. Imale su kompletnu organizaciju

¹⁸ *Maga Magazinović*, Istorija igre, Prosveta — Beograd 1951, str. 72.

²⁰ *Ivan Ivančan*, Okolica Gospića. Rkp. Instituta za nar. umj. br. 186, str. 78.

²¹ *Nikola Hercigonja*, Smotra hrvatske seljačke kulture (Zagreb 1938). Rkp. Instituta za nar. umj. br. 97-N, pjesma br. 109.

s kapitanom, alfirom i ostalim časnicima. Djeca su se borila i pravim mačevima, tek su im odrasli otupili oštrice da se ne bi povrijedila.²²

Na posebnim gumnima djeca su plesala i zabavljala se, a svirao im je i vlastiti svirač.²³ Imitirajući starije, pastiri bi plešući na paši i učeći ples, usvajali neke manire odraslih.

Plesne zabave imaju svoje norme i njih se svaki učesnik mora pridržavati. Valja izvršavati naređenja kolovođe:

— Ruka za ruku
Rumenu jabuku!
I ovo je šala, kolu fala!²⁴

— Desna!
— Hajd' na lijevo!²⁵

Djevojka ne smije odbiti plesača koji je došao po nju radi plesa, jer će biti kažnjena.²⁶

Ali osim samoga plesa učesnici obavljaju i neke zajedničke poslove prije i poslije njega. Treba naći svirača, gumno na kojem će se plesati. Treba skupiti novac, pozvati djevojke. U ljetnim danima za žetve, treba prije plesa počistiti gumno, a poslije vratiti snopove pšenice ili što drugo na svoje mjesto.²⁷

Kolo je mjesto gdje su znatno ublažene socijalne, religijske, nacionalne i ostale razlike. I bogat i siromah plešu zajedno, zajedno kolaju i učiteljica i seljanka. Lika je pogodno područje gdje vidimo kako se u kolu brišu religijske i nacionalne razlike. Na sajmu će se zajedno hvatati Hrvat i Srbin, u pojedinim sasma hrvatskim ili srpskim selima pleše se potpuno jednako — lički.

Negdje se uz mladiće hvataju i oženjeni, starci i djeca, a gdje nije takav običaj, tamo se posebno izvodi bal za djecu ili za starce da i oni ne budu lišeni užitka što ga pruža ples.²⁸

Način plesanja ipak stimulira stanovite razlike. U mnogim krajevima postoje zapovjednici kola čije zapovijedi ostali izvršavaju. No kolovođa je obično najbolji plesač bez obzira na podrijetlo i imovno stanje. On je ovdje izabrani predstavnik kolektiva. Učesnici mu se dobrovoljno podvrgavaju da bi se ples ili plesna zabava izvodili u što boljem redu i jednako.

Dok s jedne strane ples ublažuje razlike, on ih s druge omogućuje. On pomaže da se izžive neke osnovne i prirodene ljudske osobine. Narodni

²² Ivan Ivančan, Folklor otoka Korčule. Rkp. Instituta za nar. umj. br. 352/IV, str. 49.

²³ Ivančan, o. c. br. 17, str. 159.

²⁴ Lelja Taš, Narodni plesovi iz okolice Dubrovnika, Plesna zbirka Instituta za nar. umj. br. 15, str. 33—34.

²⁵ Ivan Ivančan, Ličko koło. Plesna zbirka Instituta za narodnu umjetnost br. 13, str. 6 i 19.

²⁶ Ivančan o. c. br. 17, str. 162.

²⁷ Ibid., str. 135—136.

²⁸ Ivančan o. c. br. 22, str. 118.

ples pruža mogućnost improvizacije na osnovnu ritmičku shemu, dopušta, osobito muškarcima, da pokažu svoju vještinu plešući oko štapa, bacajući se na zemlju i izvodeći veoma virtuozne pokrete.²⁹ Ples pojedinca ipak mora harmonirati s kolektivnim. U okviru skupne ritmičke sheme svaki pojedinac može u velikoj mjeri pokazati svoju individualnu sposobnost. Takav se način plesa u narodu najčešće zove natplesavanje, nadigravanje.

Kraljice (Gorjani kraj Đakova, 1957)

Snimio M. Fuis

Kupovanje plesa i pravo na prvi ples ima svoju tradiciju još u feudalnim odnosima. Tommasini spominje u Bujama prodavanje časti zapovjednika kola u XVII st.³⁰ Običaj plaćanja za prvi ples bio je raširen na Kvarnerskim otocima.³¹ Na taj način plesač se također može »pokazati«, istaknuti, zadovoljiti svoju taštinu.

U Hrvatskoj nema ples tako izrazite uloge u namjenskom privredivanju, u materijalnoj pomoći selu i seljaku kao u Makedoniji. Tamo

²⁹ *Ivančan*, o. c. br. 4, str. 20.

³⁰ *Giacomo Filippo Tommasini*, *Costumanze nell' Istria*, nei *Commentari Storici-Geografici della Provincia dell' Istria di mons.* — *Archeografo Triestino* vol. IV, Trieste, 1837, str. 74—87.

³¹ *Ivan Milčetić*, *Kvarnerski otoci*. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, I, Zagreb 1896, str. 302.

rusalije među ostalim razlozima plešu i radi prikupljanja sredstava za gradnju seoskoga bunara, škole ili čega drugog.³² Postoje, međutim, obredi pri kojima se pleše, a poslije toga skupljaju darovi, koji se kasnije korisno upotrebljavaju. Zeleni Đuro poskakuje praćen pjesmom i svirkom na dvojnice,³³ kraljice izvode svoj ples s mačevima,³⁴ kumpanjije na Korčuli uzimaju, štoviše, i sudačku vlast u svoje ruke o pokladama. Jedan od vrlo važnih zadataka kumpanjola bilo je zajedničko obrađivanje zemljišta pojedinim članovima, rezanje loze, kopanje vinograda i rad na drugim pretežno poljskim poslovima.

Namjensko privređivanje jasnije se opaža u svatovima. Plesanje s mladenkom posebno se plaća, a skupljen novac pomoć je novom domu. Na drugi način pomaže se novi brak tako da se pleše kolo oko škrinje s mladenkinim ruhom. Na škrinju se stavljaju različiti darovi ili novac prije no što se uđe u kolo.³⁵

U životu seljaka ples je od davnine imao magijsku ulogu, a uz to i društveno-zabavnu. Nije stoga čudo što postoje posebni plesni prostori, usred sela da svakom bude bliže, na proplanku između nekoliko sela da bi učesnici iz više njih mogli prisustvovati plesnim zabavama. Takav je, npr., brežuljak Kolakovica kod Debeloga Brda u Lici.³⁶

Plesni prostori često dobivaju ime po plesu: igrište, kolište, kolarište. Čak je ime glavnog parka u Gospiću Kolakovica znak da se plesu davala izrazita pažnja. Vjerojatno su i prezimena Kolaković, Kolakovac, Kolak i druga, djelomično tog postanka.

U Podravini obitelj boravi ili u kuhinji ili u hižički (maloj hiži), dok se prva hiža gradi posebno velika da bi mogla primiti što više plesača u svatovima. Tako tumače gradnju velikih uličnih soba mještani Molva. U Dubi u Konavlima izgradili su veliko savezno gumno da bi se više parova moglo odjednom hvatati u ples, iako postoje i starija manja gumna za vršidbu. Na njima se prije i plesalo.³⁷ U Kuterevu (Lika) izgrađena je savezna šterna, dakle velika cisterna za vodu, na kojoj se mogu i plesovi održavati.³⁸

Ples i plesne zabave omogućuju gdjekada dramsko izražavanje. Ono se kreće od najjednostavnijih pantomimskih elemenata pa do pravih narodnih drama, kao što su kumpanjije, moreške i slično. Takve narodne drame okupljaju često cijelo selo, pa i kraj u kojemu se priređuju. Katkada su predstavljale gotovo jedinu masovnu društvenu djelatnost.

³² *Stevan Tanović*, Narodna ora u okolini Đevdelije. Glasnik etnograf. instituta SAN IV—VI (1955—1957), str. 261—297.

³³ Prisustvovao sam takvu obredu u Đurđicu kod Bjelovara prije desetak godina.

³⁴ Prisustvovao sam takvu obredu u Gorjanima 1957.

³⁵ *Pavlina Bogdan — Bijelić*, Ženidba (Konavli u Dalmaciji). Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, XXVII/1, Zagreb 1929, str. 126.

³⁶ *Ivančan* o. c. br. 25, str. 1.

³⁷ *Ivančan* o. c. br. 17, str. 121.

³⁸ *Ivan Ivančan*, Dolina Gacke i okolica Perušića. Rkp. Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu br. 285, str. 114.

Ples u gotovo svim obredima uz magijsku funkciju ima i širu društvenu, no materija o magiji toliko je opsežna da dobrim dijelom izlazi iz okvira ovoga članka, pa je ostavljamo za drugu prigodu. Ipak valja napomenuti da je neprosvijećeni seljak vjerovao u magijsku moć plesa. Po njegovu mišljenju ples je omogućivao siguran lov, dobar prirodu i zdravlje, zaštitu od duha pokojnika (posmrtna kola). Sada se većinom takvi plesovi pojavljuju fragmentarno te je najčešće prvotna magijska namjena zaboravljena.

Danas se »kolo« daje kao naziv časopisima, društvima, pjevačkim zborovima, jer je ono zaista uvijek i bilo sinonim za društvo i kolektiv.

Društvena uloga narodnog plesa ima sada i posebno značenje. Različite plesne skupine gostuju širom svijeta te se svuda srdačno primaju. Ples i njegova jednostavna ljepota i neposrednost služi zbližavanju i boljem upoznavanju različitih naroda.

A u samom narodu od starine »narodna igra, kao igra kolektiva neosetno vaspitava igrače i razvija kod njih druželjublje, smisao za društvenost, ljubav prema skladu, slozi, jedinstvu; ukratko, lepa društvena i zdrava čovečanska osećanja.«³⁹

SUMMARY

CONTRIBUTIONS TO THE RESEARCHES INTO THE SOCIAL ROLE OF DANCE IN CROATIA

The folk-dance has today, and in the past it had much more, beside its entertaining and recreation role, beside its magic role in the past, some social functions too.

In northern regions of Croatia, specially in Slavonia, the dance is a public tribune on which numerous events in the life of village, country and all the world are analyzed. The love, the woman rival, the father, the mother, the priests, the landlords, the political conditions are talked about in couplets of the song accompanying dance. Those who are guilty of something do not approach the »kolo«, because the »počimalja«, who leads the song, would make a poignant verse on their account and they would be made object of derision. Nondancers, children and old men, who come not only to see something but also to hear about the most recent events, gather around the »kolo«.

In Dinara region the bachelors choose in the »kolo« the future wives. In Lika there were three fairs: on »Velika Gospa« — »zagledač« (of looking at girls), on »Mala Gospa« — »probirač« (of selecting the girl), and on St. Petka day — »podmorač« (who ought to). At the first fair the bachelors look the girls, at the second they selecting and at the third they ought to choose one, as the names of the fairs themselves tell us. And this choosing is made just in the »kolo«. They watch, which one of the girls will dance longest, which one will jump highest and even which one will dance longer than a boy. They will preferably and quickest marry such a girl.

In the same region the entering of a girl in a »kolo« signifies that she is ready for matrimony, that she has prepared her »dota«, the dowry. A rigid sequence in marrying caused, that the younger sister could enter in a »kolo« only if the older one is married.

³⁹ *Ljubica i Danica Janković*, Narodne igre, I, Beograd 1934, str. 2.

The initiation fests among many primitive peoples comprised the training of dances necessary for ceremony and for magic uses. Many of these were at the same time a teaching to work too, they contained working movements. And in our country a woman from Lika teaches her child the sowing movements dancing:

In this way the »kolo« is danced, jump and step,

In this way the grain is sown, take and throw.

Maybe and some other plays are rests of such teaching the working movements by means of a song and dance (»Sejala sam lenek« (I sowed the flax«) and so on).

Folk-dance gives opportunity for giving vent to some fundamental and inborn human characteristics. The dancer can improvise on the basic rhythmical scheme, he can excel in particular, he can display his individual skill, but his dancing ought to harmonize with the collective.

The national awakening expressed itself in the dance too. The folk-dances were danced at the parties from the time of Gaj's Illyrians till the last war. The dances get names from it, e. g. »Croatian« or from the appellation of political parties, as »radikalka« for example.

In the partisan struggle the dance played a very important role specially »Kozaračko kolo« (»kolo« from Kozara). The combatants from cities and from villages, of different nationalities and professions, found in it a simple means of expression, in which they all could jointly participate. Only the folk-dance, in course of centuries polished for collective expression, could supply a simple melody, a verse first told by an individual and then repeated easily by all, who listened their voice, important and equal in the collective.

The social role of the dance manifests itself in a series of other peculiarities. In some regions the dance partially serves as a means of earning material goods, it accomplishes important wedding tasks, it educates and soothes the social, religious, national and differences in age, it transfers in its civic couple form the urban civilization in the village, etc.

The social role of the folk-dance has today a particular importance. Dancing groups act all over the world. The dance with its simple beauty and immediateness is a medium for drawing near different nations, for their better mutual acquaintance.